

Більчук Олександр*асистент кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0009-0000-0704-264X>***Взаємозв'язок службового зловживання з іншими елементами складу
правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 191 Кримінального кодексу України**

Анотація. Інколи, щоб розмежувати дуже схожі склади кримінальних правопорушень проти власності, потрібно складати 5, 6, ...10 рівневі логічні конструкції елементу складу кримінального правопорушення. Злочини проти власності вирізняються своєю множинністю складів правопорушень і багатокомпонентністю кожного елементу складу правопорушення. Дана стаття присвячена кваліфікації правопорушень передбачених ч.2 ст.191 КК України, а саме основного елементу їх складу – наявності зловживання службовим становищем. Визначено актуальність порушеної проблематики через наявність проблем у правозастосуванні та через кількісний критерій, зокрема кількість зареєстрованих кримінальних проваджень у 2023 році. Виокремлено окремі думки науковців щодо впливу і взаємозв'язку всіх елементів складу кримінального правопорушення. Зосереджено увагу на способі вчинення кримінального правопорушення та запропоновано гіпотезу встановлення його зв'язків з іншими елементами складу кримінального правопорушення. Проаналізовано кожен елемент об'єктивної сторони кримінального правопорушення через призму зв'язку із «службовим зловживанням», в результаті чого визначено, що спосіб вчинення кримінального правопорушення шляхом зловживання службовим становищем буде мати місце лише при наявності особливих правовідносин (службових) між суб'єктом посягання та предметом посягання. Узагальнення та порівняння були зроблені для всіх трьох основних складів кримінальних правопорушень, які передбачені ч. 2 ст. 191 Кримінального кодексу України, а саме:

- привласнення майна шляхом зловживання службовим становищем;
- розтрата майна шляхом зловживання службовим становищем;
- заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Ключові слова: кваліфікація кримінального правопорушення; корупційне правопорушення; зловживання службовим становищем; спосіб вчинення кримінального правопорушення.

Постановка проблеми. Як показує практика, вміння (знання, навички, досвід) вірно кваліфікувати склади кримінальних правопорушень передбачених ст. 191 КК України є та будуть актуальним з перелічених причин.

По-перше, ч. 2 ст. 191 КК України є корупційним правопорушенням, відповідно передбачає неможливість застосування ст. 75 КК України при призначенні покарання. Майже завжди, для обвинуваченого, вигідніше відбитися від кваліфікації його діянь за ч. 2 ст. 191 КК України. Це дає можливість суду, при призначенні покарання, застосувати ст. 75 КК України, звільнити обвинуваченого від відбування покарання з випробуванням (в народі «призначити покарання умовно»). Однак, під час призначення покарання за ч. 2 ст. 191 КК України «умовне покарання» неможливе, оскільки дане правопорушення є корупційним. Тобто від кваліфікації діяння може залежати чи буде винна особа фактично позбавлена волі, чи ні.

По-друге, статистика порушених кримінальних проваджень говорить [1], що склади за ст. 191 КК є одними з найпоширеніших у сфері корупційних кримінальних правопорушень і у так званій практиці white-collar crime.

Критерій наявності складу корупційного правопорушення (ч. 2 ст. 191 КК) у діянні особи, кримінальним законом визначений. Даний критерій сформульовано у примітці до ст. 45 КК та має наступний вигляд: *«Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу»* [4].

Тобто **обставина про використання службового становища** при вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ст. 191 КК і є цим критерієм для розмежування. Ніби досить чіткий та зрозумілий критерій, і це дійсно так на рівні поверхневого ознайомлення із нормою в навчальних цілях.

Однак правозастосовча практика не була б сферою діяльності цілого пласту юридичних професій, якби в ній все було так просто.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання кваліфікації кримінальних правопорушень, зокрема корупційних висвітлювалися наступними науковцями: О.О. Дудоров, О.О. Житний, К.П. Задою, Д.О. Калмиков, В.В. Луцик, В.О. Навроцький, М.І. Хавронюк, Р.М. Шехавцов.

Мета статті. Висловити гіпотезу про те, що для кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 191 Кримінального кодексу України, потрібно встановлювати зв'язок кожного елемента складу кримінального правопорушення зі «службовим зловживанням».

Виклад основного матеріалу. В правовій країні з правоохоронною системою, яка сповідує принцип верховенства права, мало написати в обвинувальному акті «вчинив(ла) привласнення/розтрату/заволодіння шляхом зловживання службовим становищем». В такій країні наявність «елементу службового зловживання» потрібно довести шляхом презентації доказів, які б серед іншого, безсумнівно підтверджували:

- 1) механізм вчинення службового зловживання;
- 2) зв'язок службового зловживання з іншими елементами складу кримінального правопорушення.

Саме в зазначених двох аспектах, правозастосовча практика і має основні проблеми з кваліфікацією «елементу службового зловживання».

Механізм службового зловживання буде унікальним для кожного окремо взятого правопорушення і виводити якісь закономірності та послідовності можливо лише при опрацюванні масиву емпіричних даних. Тому даний аспект не був предметом уваги даної статті.

В свою чергу, наукова правнича спільнота та судова практика має достатньо напрацювань, які говорять про те, що при кваліфікації правопорушення за ч. 2 ст. 191 КК потрібно встановлювати взаємозв'язок елемента службового зловживання із іншими елементами складу кримінального правопорушення.

Про що йде мова, і що мається на увазі? Досить унікально показали взаємозв'язок об'єктивної та суб'єктивної сторони правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 191 КК автори посібника «Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування», які висловили таку думку: «...Тому наявність об'єктивних ознак вказаних злочинів дає підставу констатувати вину та мотив. І, навпаки, відсутність вини та мотиву вказують на відсутність об'єктивних ознак складів цих злочинів» [2].

Тобто, висловлюється гіпотеза (яка підтримується) про те, що при повному і безсумнівному доведенні об'єктивної сторони, такі елементи суб'єктивної сторони, як вина та умисел є очевидними, констатуються. При цьому, надзвичайно важливо витримати умову про те, що кожен елемент суб'єктивної сторони буде мати зв'язок зі службовим зловживанням.

З об'єктивної сторони ст. 191 КК України передбачає три різних форми вчинення злочину: привласнення, розтрата чужого майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Їх загальною ознакою є особливе відношення винного до майна, яким він заволодіває. Особа в цих випадках не є сторонньою для майна: воно їй ввірене, перебуває в її віданні, або особа внаслідок службового становища має певні повноваження щодо цього майна [3].

Особливе відношення винного до майна має проглядатися у всіх елементах об'єктивної сторони правопорушення. Відповідно, важливо при кваліфікації правопорушення за ч. 2 ст. 191 КК, детально розібрати та встановити об'єктивну сторону правопорушення і критично важливо оцінити її через призму службового зловживання. Тобто в кожній складовій об'єктивної сторони потрібно показати і довести зв'язок із службовим зловживанням для виключення будь-яких сумнівів.

Для усіх складів злочинів, передбачених ч. 2 ст. 191 КК, обов'язковими елементами об'єктивної сторони є:

1) **об'єкти** (основний – відносини власності; додатковий – відносини розподілу благ; додатковий – відносини у сфері службової діяльності). При кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 191 КК, обов'язково мають страждати відносини у сфері службової діяльності;

2) **предмет** – чуже майно. При кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 191 КК, обов'язково, правопорушник повинен мати повноваження визначати «юридичну долю» предмету посягання;

3) **діяння**. Для кожного з складів злочинів воно різне і може полягати в таких діях щодо чужого майна: а) привласнення; б) розтрата; в) заволодіння, однак обов'язково кожна дія має оцінюватися через призму того, чи:

- фактично володів правопорушник предметом посягання в силу службових повноважень;
- мав правопорушник повноваження визначати «юридичну долю» предмету посягання;

4) **наслідки**. Обов'язково причиною наслідків має бути порушення службових повноважень.

5) **спосіб**. Лише при оцінці зазначених вище чотирьох елементів об'єктивної сторони через призму службового зловживання, можна стверджувати, що способом вчинення правопорушення було зловживання своїм службовим становищем.

Висновки. Таким чином, в обвинувальному акті, вироку суду, при кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 191 подвійна увага має бути приділена елементу службового зловживання. Він має бути встановлений, як окремий елемент об'єктивної сторони, а також має бути встановлений його вплив на кожен інший елемент об'єктивної сторони.

Список використаної літератури:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-листопад 2023 року / Офіс Генерального прокурора [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
2. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / О.О. Дудоров та ін. ; за ред. М.І. Хавронюка. – Київ : Москаленко О.М., 2019. – 464 с.
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація та ін. – Харків : Право, 2013. – Т. 2. – 1040 с.
4. Кримінальний кодекс України / Верховна Рада України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

References:

1. Ofis Heneralnoho prokurora (2023), *Iedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen-lystopad 2023 roku*, [Online], available at: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. Dudorov, O.O. et al. (2019), *Koruptsiini skhemy: yikh kryminalno-pravova kvalifikatsiia i dosudove rozsliduvannia*, in Khavroniuk, M.I. (ed.), Moskalenko O.M., Kyiv, 464 p.
3. Tatsii, V.Ia. et al. (ed.) (2013), *Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar*, u 2 t., Pravo, Kharkiv, Vol. 2, 1040 p.
4. Verkhovna Rada Ukrainy (2001), *Kryminalnyi kodeks Ukrainy*, No. 25–26, St. 131, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Bilchuk O.

Relationship of office abuse with other elements of the offense provided for in part 2 of article 191 of the Criminal code of Ukraine

Abstract. Sometimes, in order to delineate very similar compositions of criminal offenses against property, it is necessary to compose 5,6,.. and 10-level logical constructions of an element of the composition of a criminal offense. Crimes against property are distinguished by their multiplicity of offenses and the multi-component nature of each element of the offense. This article is devoted to the qualification of offenses provided for in Part 2 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine, namely the main element of their composition – the presence of abuse of office. The relevance of the raised issue was determined due to the presence of problems in law enforcement and due to a quantitative criterion, in particular, the number of registered criminal proceedings in 2023. Separate opinions of scientists regarding the influence and interrelationship of all elements of the composition of a criminal offense are highlighted. Attention is focused on the method of committing a criminal offense and the hypothesis of establishing its connections with other elements of the composition of a criminal offense is proposed. Each element of the objective side of the criminal offense was analyzed through the prism of the connection with «official abuse», as a result of which it was determined that the method of committing a criminal offense by abuse of an official position will take place only if there is a special legal (official) relationship between the subject of the offense and the object of the offense. Generalizations and comparisons were made for all three main types of criminal offenses provided for in Part 2 of Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine, namely:

- misappropriation of property by abuse of official position;
- embezzlement of property by abuse of official position;
- acquisition of property by abuse of official position.

Keywords: qualification of a criminal offense; corruption offense; abuse of official position; method of committing a criminal offense.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2024.